

PAPER DETAILS

TITLE: TOPLUMSAL BİR TIP OLARAK KESİN İNANÇLILAR

AUTHORS: İslam CAN

PAGES: 49-60

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1724896>

Toplumsal Bir Tip Olarak Kesin İnançlılar

İslam CAN*

ÖZ

Bugünün toplumları; siyasi, felsefi, dini, ideolojik ve daha birçok inanç motivasyonuna sahip düşünce ve hareketlerle yoğrulmuş bir doğaya sahiptir. İnanç duygusunu azık edinen bu düşünce ve hareketlerin modern dönemle birlikte hızla artması, insanın “birey” olma süreciyle yakından ilgilidir. Çünkü modern dönemle birlikte oluşan ve geleneksel dönemin “insanı”nın aksine kendi kendine yetebilme gücüne sahip “birey” kimliği, makro etkenlerden bağımsız bir şekilde, kendi doğrularına temellendirdiği mikro inançları da tedaviye sokabilen bir yetkinliktir. Kaldı ki Avrupa’da modern dönemle birlikte felsefenin, düşüncesinin ve siyasetin kilise tahakkümünden görece kurtulması ve dinin ürettiği inanç ve söylemlerin yerine “seküler” tandanslı anlayışların merkeze alınması, yeni düşünce ve yaşam biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bilimlerin birer disiplin haline gelmesi ve pozitivist inancın yöntem olarak benimsenmesi, demokrasinin ulus-devlet formasyonunda ve global ölçekte bir siyasal yönetim biçimi olarak tedaviye girmesi, düşüncenin dinsel olandan kaptığı rollerle “toplumsal iyi”nin ideolojilere tahvil edilmesi ve ideolojilerin mutlak iyiye ulaştırdığına ilişkin akideye iman edilmesi, esasında “birey”in modern zamanlardaki maharetlerinden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Böylelikle inanç, dinsel olanı aşarak düşünsel ya da ideolojik olan seküler formlarda kendini yeniden üretmiştir. Kuşkusuz bir inancın kesinliği ya da keskinliği; bu inancın sorgulanabilirliğine veya bu inanca yönelik adanmışlığa göre değişkenlik göstermektedir. Bugünün toplumlarından bahsederken, belki de yeryüzünde yaşayan her “birey” adedi kadar “inanç”lardan söz etmek gerekecektir. Kesin inançlılığın bir toplumsal tipe tahvil edilebilmesi için ise, öncelikle bu tipin gündelik yaşamlarda görünürlüğü ve bu görünürlüğüne ilişkin farkındalık oluşturulması, sonrasında ise ifade edilecek sözlerin yuvasını bulabilecek zihinsel mekanlara gereksinim duyulur. Toplumdaki hakim düşünce, kesin inançlılar için temel referanslardan biridir. Etnik unsurun yanı sıra din, mezhep, aidiyet, kimlik, meslek, ideoloji ve daha birçok husus, kesin inançlıların malzemesi olabilmektedir. Bu çalışmada ilkin günümüzün bir toplumsal tipi olarak görünüm kazanan kesin inançlılar konusu, aynı isimde bir çalışması da olan Eric Hoffer’ın bu tipleştirilmesine referansla ve yer yer Hoffer’a yönelik eleştirilerle, sosyolojik anlamda ele alınacaktır. Ayrıca kesin inançlılar, kitle hareketleri ve toplumsal hareketler bağlamında değerlendirilecek ve kesin inançlıların bu hareketler içerisindeki rolleri üzerinde durulacaktır. Son olarak ise, dünya ve Türkiye ölçeğinde kesin inançlı olarak betimlenebilecek kişi, grup ya da toplulukların örnekliği üzerinden bir toplumsal tip geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: kesin inançlı, kitle hareketleri, toplumsal hareketler, toplumsal tipler

True Believers As A Social Types

ABSTRACT

In today's society has a nature that mingled with the thought and movements that political, philosophical, religious, ideological and have several beliefs motivation. These thoughts and movements that have a strong sense of believe have increased rapidly together with the modern period is closely related with the process of being a "individual" of human. Because "individual" identity that formed during the modern period and has the power to be self-sufficient unlike to the "human" of the traditional era, is a competence that roaming micro beliefs based on that in his own right in a way independent of macro factors. Moreover, in Europe, philosophy, thinking and politics are rescued from church domination in modern era and centralization of "secular" tantalized perceptions instead of beliefs and discourses religion's production have revealed new ideas and lifestyles. In fact, it has created only a few of the talents of the "individual" in modern times that has become a discipline of the Sciences and adoption of positivist belief as a method, enter circulation of democracy as a form of political governance in nation-state formation and on global scale, referencing of "good of society" to ideologies with the roles that the thought takes than religious and has faithed in faith that ideologies are deliver to absolute good. Thus, belief has reproduced itself by overcoming the religious in secular forms that intellectual and ideological. No doubt a belief's certainty or decisiveness is varies according to this belief's questionable or dedication to this belief. When talking about today's societies, maybe it will need to mentioned beliefs that up to the number of "individuals" living on earth. True belief to be transferred to a social type are needed those: First of all, the appearance of this type in daily life and creation of awareness for this visibility, then mental spaces that will find the nest of words to be will expressed. The dominant thought in society is one of the basic references for true believers. In addition to ethnic elements, religion, sect, belonging, identity, profession, ideology and many other aspects can be the material of true believers. In this study firstly, sociologically will be discussed the issue of true believer that appeared today as a social type, with reference Eric Hoffer's this typifying and with some critiques. Also true believers will evaluated in the context of mass movements and social movements and it will be discussed that the roles of the true believers in this movements. Finally, it will be tried to the development of a social type that can be described as a true believer on the example of person, group or communities at scale of World and Turkey.

Keywords: true believers, mass movements, social movements, social types

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, islamcan@hotmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 13.02.2017; Makalenin Kabul Tarihi: 24.07.2017

Giriş

Bugünün toplumları; dinsel inançların, felsefi düşüncelerin, siyasal akımların, kişisel inanışların, mitlerin, şehir efsanelerinin ve sayılabilecek çok sayıda “inanma”ların dolaşımında olduğu inançlara sahiptir. Kuşkusuz modern öncesi dönemlerin toplumsal yapısı, gerek toplumların bu denli sosyal, siyasal, dinsel, etnik ve coğrafi düzlemde ayrıştırmaya maruz kalmaması, gerek toplumsal yaşamın cemaatsel boyutta sürüp gitmesi, gerekse de siyasal yönetim ve idarenin meşruiyet dayanağının Tanrısal/aristokratik referanslara dayanması, hem dinsel inançların hem de epistemesi felsefi, sosyal ve siyasal ontolojiye dayalı inançların farklılaşmasını, dolayısıyla bir “inanç cenneti”ne dönüşmesini engellemiştir. Modern dönemle birlikte ise; felsefenin, düşünüşün ve siyasetin kilise tahakkümünden görece kurtulması ve Avrupa’da dinin ürettiği inanç ve söylemlerin yerine, Kartezyen felsefenin de etkisiyle, “seküler” tandanslı anlayışların merkeze alınması, yeni sayılabilecek düşünce ve yaşam biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bilimlerin birer disiplin haline gelmesi ve pozitivist inancı yöntem olarak benimsemesi, demokrasinin ulus-devlet formasyonunda global ölçekte siyasal yönetimlerde tedavüle girmesi, düşüncenin dinsel olandan kaptığı rollerle “toplumsal iyi”nin ideolojilere tahvil edilmesi ve ideolojilerin mutlak iyiye ulaştırdığına ilişkin akideye iman edilmesi, esasında modern zamanların maharetlerinden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Kaldı ki büyük anlatıların yerine; yerelin, yöreselin, kimliklerin, kültürlerin, toplulukların öne çıktığı düşüncesine dayanan ve yaşadığımız dönemi tanımlamak için de kullanılan postmodern dönem (Bkz. Lyotard, 2000: 144-158), kuşkusuz inançların, inanışların, fraksiyonların, tarzların, eğilimlerin de mümbit toprağını oluşturmuştur. Öyleyse bugünün toplumlarından bahsetmek, belki de yeryüzünde yaşayan her fert adedince sayılabilecek “inanç”lardan söz etmeyi de gerektirecektir.

Eric Hoffer’ın (2011), bu yazının hem başlığının ve içeriğinin oluşmasında hem de toplumsal bir tip olarak kurgulanmasında yazıya ilham veren, Kesin İnançlılar (The True Believer) kitabı, 1951 yılında New York’ta yayınlanmıştır. Kitle hareketlerinin doğuşunda ve aktif olarak varlığını sürdürdüğü dönemlerde, kesin inançlıların sosyo-psikolojik rollerini ele alan bu eser, kitle hareketlerinin kaderini tayin etmede kesin inançlılığın inşa edici işlevine ve toplumsal refleksleri dönüştürücü misyonuna vurgu yapmaktadır. Bu çalışmanın konu edindiği toplumsal bir tip olarak “kesin inançlılar” ise, Hoffer’ın kesin inançlılarından birkaç hususta farklılaşmaktadır. İlki, Hoffer’ın kesin inançlıları, kitle hareketleri bağlamında düşünülen ve siyasal ve toplumsal düzenin bir an önce yıkılıp yeni bir düzenin kurulmasını isteyen, ancak kurulacak düzen hakkında zihninde net bir tablo olmayan savunucuları betimlerken, bu çalışmanın konusunu oluşturan kesin inançlılar, hem kitle hem de toplumsal hareketler bağlamında ve özellikle bir “şiar”ın müritleri haline dönüşmüş kişileri, bir siyasi liderin, dini önderin ya da kanaat önderinin ürettiği sosyal sermaye üzerinden konumlanmış taraftarları; angajmanını herhangi bir ideolojik, siyasi ve dini inanca tahvil eden ve fakat bu inancın savunusunu bir toplumsal hareket konseptinde değil de gündelik yaşamın ruhuyla yoğunlaşmış bireysel bir tavır alma şeklinde yürütülen “kişisel cepheleşmeyi” tasvir eder. İkinci olarak Hoffer, kesin inançlılığı kitle hareketleri temelinde ele alarak kesin inançlıların ortaya çıkışını dönemsel ve durumsal olarak sınırlandırmış, ayrıca kesin inançlılığı toplumsal ve siyasal kalkışmaların zirve duygusu biçiminde ifade etmiştir. Burada ise, kitle hareketleri bağlamında Hoffer’la benzer kanıya sahip olmakla birlikte toplumsal hareketler hususunda kesin inançlılığının hem dönemsel hem de durumsal bir karaktere sahip olmadığı, etki düzeyleri dönemlere göre değişse de, kesin inançlılığın önemli kırılmalar haricinde nihai hedefe kilitlenmiş bir psikolojiyle eş zamanlı yürüdüğü kanısı bulunmaktadır. Son olarak ise Hoffer, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinleri, kitle hareketleri çerçevesinde değerlendirerek peygamberleri bir kanaat önderi ya da kitle hareketlerinin bir lideri olarak konumlandırmaktadır. Bu çalışmada ise, dine iman etmenin daha çok teslimiyet boyutunun olması ve dini inancın kitle hareketlerindeki kesin inançlıların aksine uzun süreli bir inancı uhdesinde taşımasından dolayı “dini inanç”ların değil toplumsal ya da kitlesel hareketlerin temel motivasyonu olabilecek “dinsel inanç”ların kesin inançlı tipi konu edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, öncelikle bir toplumsal tip olarak “kesin inançlılığın” toplumsal üretim imkanları ve şartları kavramsal düzlemde tartışılacak ve sonrasında ise, nitelikleri saptanmaya çalışılan kesin inançlıların; toplumumuzda, sosyal çevremizde ve gündelik yaşamımızda görünürlülüğünün hangi şartlarda ve biçimlerde gerçekleştiği hususu üzerinde durulacaktır.

1. “Kesin İnançlılar”ı Toplumsal Tiplere Tahvil Edebilmek

İnanç, kuşkusuz insanın manevi dünyasının yapısında en önemli öğeler arasında yer almaktadır. İnanç terimiyle çoğunlukla dini inanca işaret edilir fakat esasında inancın çok farklı yönleri, biçimleri ve düzeyleri bulunabilmektedir (Halilov, 2014: 123). İnanç sözcüğü birçok anlamı içerse de genel olarak bu kelimeden “dini” ya da “dinsel” olana yönelik duyulan inanma anlaşılmaktadır. Türk Dil Kurumu inanç sözcüğünü, “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; birine duyulan güven, inanma duygusu; inanılan şey, görüş, öğreti; Tanrıya, bir dine inanma, akide, iman, itikat” (www.tdk.gov.tr) olarak karşılarken Cevizci’ye göre inanç, “genel olarak bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme” (2002: 552) durumudur. Yabancı literatürde bir terim olarak “inanç” ise “belief” ve “faith” kelimelerinde anlam bulmaktadır. “Belief”, “kanı, düşünüş” anlamında inancı betimlerken “faith”, “itikat, din, iman” anlamındaki inanca işaret etmektedir. Aslında genel olarak da inanç teriminden kastedilen anlam, bu iki anlam ekseninde idrak edilmektedir.* Kaldı ki bu iki anlam arasındaki temel ayırım, inanç beslemede akıl ve iradenin ne denli müdahil olup olmadığıyla da yakından ilişkilidir. Çünkü faith anlamındaki inanç salt dine, imana, itikada ve Tanrıya dönük inancı kastetmekte ve inancın koyuluğu ise, kişinin bu “semavi” olana teslimiyetiyle izah edilmektedir. Bu inançta akıl tek belirleyici unsur olmamakla birlikte itikat ve teslimiyet, “faith”te temel belirleyicidir. Kuşkusuz dine dair inançta akıl, inanmada etkendir fakat dinin öğretilerinin kabul edilmesinde, aklın yanıt veremediği durumlar da söz konusudur. Bu durumda kişi, aklın verilerini değil, dini kabulleri olduğu gibi benimser. Belief anlamındaki inanç ise, teolojik anlamda Tanrısal olmayana, daha çok kişiye, kuruma, ideolojiye, kaniya, sosyal ya da siyasal hareketlere, kısacası idealize edilen savunuculuğa dair bir inancı ifade eder. Bu inanmada aklın ve iradenin olabildiğince müdahil olduğu ve inancın gerçekleşmesinde, akıl süzgecinden geçirilerek iradenin devreye girdiği görece bir yöntem benimser. Burada inanç, faith anlamındaki dini inanç gibi “teslim olma” veya “rasyonel olmasa dahi benimseme” biçiminde oluşmaz. Şüphesiz bu türden inanç besleyen kişi/ler; bu otoritelere Tanrısal, mitsel ya da kutsal bir anlam yükleyebilirler. Dolayısıyla bu çalışmada faith ve belief tipi inançlar göz önüne alındığında, dini inanç faith kapsamında değerlendirilirken bir lidere, öndere, cemaate ya da toplumsal harekete endeksli dinsel inançlar da; salt, doğrudan ve aracısız dini inançtan farklı olduğu gerekçesiyle belief anlamındaki inanç biçiminde ele alınacaktır. İnanç sözcüğüne yönelik bu kısa semantik değerlendirme, esasında toplumsal bir tip olarak betimleyeceğimiz kesin inançlıların, öncelikle zihnimizdeki hangi şablon ve belirlenimler yardımıyla kurgulanabileceğini ortaya koyması açısından önemlidir. Özellikle din bağlamında tasvir edildiğinde, kafa karışıklığına neden olabileceği öngörülen kesin inançlıların, bu çalışma temelinde nereye tekabül ettiği açıklanmaya çalışılırken, esasında üzerine söylenen sözlerin adresini bulup bulmama kaygısı da bu temellendirmelerin temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Tecrübelerle kaim olan kendi tarihçemiz, bilindiği üzere toplumsal olanla bağına koruduğu müddetçe oluşur. Aile, sosyal çevre, iş hayatı, eğitim süreci, evlilik, eş, arkadaş, dost, akraba ya da kısa süreli de olsa gözlemlene şansı bulabildiğimiz birçok insan, kendisi ya da kendileri hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar. Bu insanların karakterleri, davranışları, duyguları, düşünceleri, tepkileri ve birçok sosyal görünümeleri bağlamında insan zihni, farkında olunmasa dahi onları kategorileştirmeye, tasnif etmeye ve konumlandırmaya meyilli hale gelir. Öne çıkan bir nitelik ya da kişilik ekseninde insanları tanımlama çabası, şüphesiz aynı zamanda tanıma çabasıdır da. Hannah Arendt bu çabayı, kişinin “özgül benzersizliği”nin göz ardı edilmesi riski taşısa da, doğal bir süreç olarak görür. Arendt’e (1994: 248) göre birilerinin kimler olduğunu anlatmak, ayartan sözcükler eşliğinde, bu kişilerin diğerleriyle olan benzerliklerini betimleyerek toparlamaya ve bir tip tarifi yapmaya bizi iter. “Toplumsal tipleri yaratabilmek için, hayal gücünü, duyguların bilgisini ve olguların bir karmaşık ilişkiler seti demeti olarak bilimsel bilgisini koordine etmeyi

* Ok’a (2007: 60) göre “belief” sözcüğü, “us-temelli tikel inanç” ya da “us-temelsiz tikel inanç” biçimlerinde karşılanırken “faith” sözcüğü “varoluşsal inanç” olarak anlaşılmaktadır. Bu çalışma, akıl temelli inanç tasnifinde Ok’un baz aldığı anlamdan farklı bir anlamı temele almaktadır. Çünkü belief anlamındaki inançta, her ne şekilde olursa olsun akıl etkilidir. Kişiler ne sebeple olursa olsun inanç beslerken, az ya da çok “us” etken bir düşünüş etkilidir. İnancı tümüyle akla dayalı olsa da ya da oluşmasında bir yere kadar akılla temellendirdiği fakat tümüyle akla dayalı inancı olmasa da, akıl ve iradenin belief anlamındaki inançta etkili olduğu aşıkardır. Kaldı ki faith anlamındaki ve “varoluşsal inanç” olarak tanımlanan inançta da, tümüyle akla dayalı bir inanmanın olmadığı aşıkardır. O halde belief’in bir kısmına atfedilen “us-temelsiz tikel inanç”ı “varoluşsal inanç”tan ayırt etmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla yukarıda belief ve faith anlamlarındaki yaptığımız inanç tasnifinin, kesin inançlıların anlaşılmasında daha işlevsel ve rasyonel temele dayanacağı tarafımızca öngörülmektedir.

başarabilmek gerekir” (Baker, 2012: 90). Belirgin niteliklerin ön plana çıkması ya da çıkarılmasıyla üretilmeye başlanan toplumsal tip, sosyal alanın ayrıştırılmasıyla birlikte ortak özelliklere sahip karakteristik belirlenimleri de ifade eder (Aydemir, 2014: 11). Dolayısıyla “düşünce kategorilerinden biri olarak klişeler veya şablonik bakışın olağan uzantısı olarak tipleştirmeler, verili doğal düşünme biçimleri yahut bilgi stoku olarak bireyler için sosyal hayatın anlamlandırılmasında” (Aydemir, 2014: 11) önemli bir işlev görür. Kesin inançlılar da, toplumun yargısında karşılığı olan, tasnife ve tipleştirmeye müsait ve tahayyül edildiğinde kalıplaşmış karakteristikleri barındıran bir nitelendirilmedir.

Toplumsal tipler, sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışında aktif rol alan, tabiri caizse mayasında olan ve birçok grand teorinin inşa ettiği tahayyülün asıl aktörlerini teşkil eden bir yetkinliğe sahiptir. Ulus Baker’e (2012: 86) göre sosyolojinin ortaya çıkış sancıları, toplumsal tipleri tarif etme ya da icat etme eylemlerinden bağımsız değildir. Dolayısıyla toplumu anlamaya, anlatmaya, analiz etmeye dönük çabaların önemli bir kısmı tipler üzerinden yürütülmüştür. Toplumsal devrim ve çalkantıların önemli kavşaklarında beliren sosyologların çoğu, gözlem ve değerlendirmelerini -kimi zaman niyet ve temennilerini- muhayyel yahut gerçek tipler üzerinden dile getirmişlerdir (Ulutaş, 2016: 38). Marx ve Engels’in proletaryası, burjuvası; Weber’in protestanı, püriteni; Simmel’in yabancı, yoksulu, maceracı ve sosyolojinin diğer önemli kuramcılarının tipleştirmeleri, tipler üzerinden sosyolojik muhayyileyi görünür kılmayı denemektedir (Bkz. Baker, 2012: 86-96). Kaldı ki Simmel’in çözümlemeleri, doğrudan toplumun tiplerini konu alan, sosyal ve tarihsel gerçeklikler çerçevesinde temellendirilen ve tipler üzerinden sosyolojik çıkarımları tecrübe eden bir formattadır (Bkz. Simmel, 2009: 149-208). Ne var ki Simmel’in toplumsal tipleri adeta sistematik biçimde kurgulanmış olup, Dostoyevski ve Emile Zola gibi romancıların edebiyatta yaptığını, sosyolojide icra etmeye yöneliktir.

İnsan birlikteliğinin kalıplaşmış aktörlerini oluşturan tipler, toplum hakkında gerekli ve yeterli bilgileri elde etmede önemli kaynaklardır. Bu bakımdan toplumsal tipler, sosyolojinin önemli analiz mercilerinden biridir (Ulutaş, 2016: 36). Ancak toplumsal tipler, sosyolojinin ortaya çıkışı kadar köklü bir konu olmasına karşın günümüz sosyoloji tartışmalarında hak ettiği yeri bulamamaktadır. Bunun kuşkusuz birçok nedeni olabilir. Gerek grand teoriler gibi büyük anlatıların geçmişte kalması, gerekse de postmodern olarak ya da başka bir biçimde tanımlanan bugünün bilim anlayışında, parçacı, yerel ve “ne olsa gider” anlayışının hüküm sürmesi gibi nedenler ileri sürülebilir. Bunların yanı sıra Baker, aslında başka bir “postmodern duruma” dikkat çeker: kimlik tartışmaları. Baker’e (2012: 103) göre günümüz sosyolojisinin tartıştığı merkezi kavramlardan biri olan “kimlik”, sosyal bilimlerin toplumsal tip üretebilme potansiyelini zayıflatmaktadır. Çünkü kimlik, bir toplumsal tipi tasvir etmeye yardımcı olan kavramdan ziyade bir etiketleme aracıdır. Baker’in bu tespiti görece doğrudur, ancak kimliği bir etiketleme aracı olarak diğerlerine (kimliği üstlenen) armağan eden kişi ya da topluluklara göre bu tespit doğrudur. Fakat bu çalışmada da sıkça referans alacağımız Eric Hoffer, başka bir açıdan “kimlik”i değerlendirir. Hoffer’a (2011: 73) göre inanç ya da iman genelde bir kimlik kazanma biçimi olup böylelikle kişi, kendisi olmaktan vazgeçmekte ve ölümsüz bir idealin peşinden koşmaktadır. Buna göre Hoffer, inancın esasında kimlik üretimine kaynaklık ettiğini ve kimliği üstlenenler nezdinde, bu durumun sınırlandırıcı değil aksine benliğini ve kişiliğini de aşan yeni bir varoluşa ve özgürleşmeye tekabül ettiğini belirtir.

Bir toplumsal tip olarak kesin inançlılar, Hoffer’ın tasvirleriyle birlikte gündeme gelen ve daha çok siyasal durumlar karşısında bir yerde konumlanan, taraflar arasında bir tarafın savunuculuğunu yapan, cephede olan, kısacası toplumsal kutuplaşmaların bir kutbunda, inancını kendine kible eyleyerek neferleşen kişilikleri betimler. Yaşadığımız çağ ile kesin inançlının toplumsal tedavülü arasında paradoksal bir durum varmış gibi görünse de Hoffer, özünde durumun tersi yönde seyir izlediğini ifade eder. Hoffer’a göre “her ne kadar içinde yaşadığımız çağ dinsiz bir çağa da, inançsız olma yönünden durum tam tersinedir. Kesin inanç adamı her yerde yürüyüşe geçmiştir ve gerek saptırma ve gerekse düşmanlığı tahrik etme yoluyla dünyayı kendi hayaline uygun bir hale sokmaktadır” (2011: 9). Nitekim kesin inançlılık, Cevizci’nin “bilgiğinden şaşmama olarak inanç” şeklinde ifade ettiği tasnife de uygun düşmektedir. Kesin inançlılar, inanılan şeyin karşıtı hakkında ispatlanabilen veriler olduğu halde aynı şeye inanmaya, daha önce kazanmış olduğu görüşlerine bağlılığını sürdürmeye, yeni kanıtlar olsa dahi, bunlara kuşkuyla hatta düşmanca bakmaya, görmezden gelmeye ve sadece savuna geldiği düşüncelerle uyuşan görüşleri benimsemeye devam eder (Bkz. Cevizci, 2002: 552). Kesin inançlıların bu temel niteliği, “sabit fikirlilik” olarak izah edilen ve

meselelere bakışta ve yorumlamada adeta “at gözlüğü” takmakla eşdeğer görülen durumla benzerlik gösterir. Kesin inançlılar, bir yönüyle de sabit fikirli insanlardır. Her ne kadar kendi düşüncesini temellendirmesinde ve benimsetmesinde, rasyonel çıkarımlardan faydalansa dahi, şairin dizelerinde geçtiği gibi, “hangi dünyaya kulak kesilmişse, öbürüne sağır” olabilmeyi kendine şiar edinenlerdir. Kaldı ki kesin inançlılık, sabit fikirlilikten fazla bir şeydir. Hatta kesin inançlılık, üzerine “yanılmazlık” inancı inşa edilen, “sabit fikirlilik” temellerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla kesin inançlılık, kendi doğrularını nihai doğrular olarak görmesinden dolayı bir yönüyle dogmatik, inancının uslanmaz ve ateşli savunusundan dolayı bir yönüyle fanatik ve hedefe ulaşmaya dair beslediği güçlü inançtan dolayı da bir yönüyle erektidir.

Kesin inançlılığın/inançlıların bir toplumsal tipe tahvil edilebilmesi için öncelikle bu tipin gündelik yaşamlarda görünürlülüğü ve bu görünürlülüğe ilişkin farkındalık oluşturulması, sonrasında ise ifade edilecek sözlerin yuvasını bulabilecek zihinsel mekanlara gereksinim duyulur. Buraya kadar olan kısımda bu sosyal tipe dair bir farkındalık oluşturulmuş olup aşağıda ise, kesin inançlıların ayırımı ve bu ayırımların niteliklerine ilişkin betimlemelere yer verilecektir.

2. Bir Toplumsal Tip Olarak Kesin İnançlılar

Kişinin bir toplumsal tipe tahvil edilmesi, tipi oluşturan genel karakteristiklerle mündemiçliği nazarında belirlenir. Arendt’e göre insanın neliğine ilişkin belirleme ve yorumlara dair tüm tanımlar, insanın diğer canlı varlıklarla paylaştığı nitelikler çerçevesinde oluşur (1994: 248). Bu niteliklerin bazılarının birçok insanda davranış düzeyinde benzerlik göstermesi ve bu davranışların tekrar eden, yoğunlaşan, koyulaşan ve artık kişiye has olmaktan çıkıp bir grubun, topluluğun veya toplumun güçlü bir yönünü ifade eden ayırımı oluşturması, tipin teşekkülünü ve diğerlerinin bu tip içerisinde anılacak kişileri konumlandırmasını kolaylaştıracaktır. Bu çalışmada kesin inançlılar da, benzer ve ortak davranışların sıklığı, davranışa yoldaşlık eden duyguların yoğunluğu ve inancı itikat eyleyen inanmışlığıyla, bir toplumsal tip olarak betimlenecektir.

İnsan, doğası gereği bir takım inançlara sahiptir. Bu inançlar, ister dini olsun isterse de rasyonel temelli ya da temelsiz olsun; gündelik yaşam ritüellerini, eylemleri, alışkanlıkları, gelenek-görenekleri, dolayısıyla hayata dair tüm tasavvurları oluşturur. Kişide bu inançların biri ya da birkaçı hayatına yön vermede daha baskındır ve tayin edicidir. Baskın olan inançların referansları kişi için vazgeçilmezse ve kendince yaşamından çok daha değerliyse, bu inancın gereğini icra etmek kuşkusuz elzem olmaktadır. Hoffer, bir inancın veya öğretinin etki düzeyinin, onun anlamından değil de kesinliğinden ileri geldiğini belirtirken (2011: 91), esasında kişideki inancın baskınlığının, onun rasyonelliği ya da açıklanabilirliğiyle ilgili olmadığını da öne sürmektedir. Bundan dolayıdır ki kesin inançlıların inancı, aynı zamanda “keskin”dir de. İtiraz kabul etmeyen, doğruluğu sorgulanamayan, hakikatliği hususunda şek ve şüphe olmayan kesinlikte bir inanç. Hoffer’a göre kişinin eylem ruhunu düzenleyen ve güçlendiren bir etken olarak inanç (2011: 138), kesinlik kazanmasıyla birlikte eylemselliği de artar. Kesin inancı kuşanmış bir şahıs için inancı veya öğretisi, ona yenilmezlik bahşeden bir zırh gibi durur üzerinde. Bu zırh, diğer düşünce ve inançların salvolarına karşı, sahip olduğu inancı korurken, düşüncesini bileyen ve keskinleştiren inancı da, karşısındakilere gözünü kırpmadan saldırmayı salık verir.

Bir tip olarak kesin inançlıları toplumda görünür kılan bir takım semptomlar bulunur. Bu semptomlara aşağıda değinilecektir. Öncesinde kesin inançlıların içinde olduğu haleti ruhiye hakkında bazı belirtilere değinmek yerinde olacaktır. Hoffer’a göre kesin inançlılar; tek ve değişmez bir gerçeğe sahip olan ve kendi dürüstlüğünden asla şüphe etmeyen; kader, Tanrı veya tarihin yarası gibi elle tutulmaz güçlerle desteklendiği duygusuna kapılan, karşıt fikir sahibi olanların şeytanın tayfası olduğu ve bunların mutlaka ezilmesi gerektiği bilincinde olan ve kendini reddedip görev bağlılığı coşkusu içinde bulunan kişilerdir (Hoffer, 2011: 138). Kesin inançlılarda gözlemlenen ilk ve belki de en önemli nitelik, tek ve değişmez gerçeğe sahip olması ve bu gerçekliğe körü körüne inanmasıdır. Ünlü bilgin Lao-Tszu “kendi inancı zayıf olan birisi başka insanları da ikna edemez” (Halilov, 2014: 123) derken, aslında inancın güçlülüğüyle, haklılığın kesinliğinin kol kola gittiğini hatırlatır. Kesin inançlıları sadece kitle hareketlerine veya toplumsal hareketlere dahil olmuş kişiler olarak anlamak, her ne kadar Hoffer kitle hareketleri bağlamında ele alsada, mümkün görünmemektedir. Özellikle tek ve değişmez gerçeğe sahip olunduğu düşüncesi, herhangi bir harekete veya sivil örgütlenmelere üye olmasa da, toplumumuzda sık görülen bir durumdur. Kuşkusuz bu kişiler herhangi bir siyasi parti veya ideolojinin savunucusu olabilirler. Ancak kesin inançlılığın oluşması,

herhangi bir parti veya ideoloji vesilesiyle değil; aile, kültür, anlatılan tarih, verilen eğitim, kulaktan duyma bilgiler, gözlem ve tecrübe sonucu edindiği çıkarımlar ve belki de televizyon, gazete ve sosyal medya gibi iletişim araçları, belirli bir inancı rehber edinmesini sağlayabilir. Böylelikle bireyin toplumsallaşma sürecinin kesin inançlı olmasında etkili olduğu söylenebilir. Çünkü toplumsallaşma, bireyin içine doğduğu ve büyüdüğü toplumdan öğrendikleri ve öğrettikleri (Bkz. Akın, 2013: 16-17) anlamında düşünüldüğünde, kesin inançlılığın aynı zamanda devralınan bir miras olduğu da anlaşılır. Ve bu mirasla birlikte kişiler, Zijderveld'in tabiriyle, "klişe diktatörlüğü"ne dönüşen düşünce ve inanç sermayesini mitleştirir. Klişelerle düşünme, hissetme ve eylemde bulunmaya yatkın olan bireyler, klişeler tarafından biçimlendirilmekle beraber klişeler, bilinci sağlam biçimde denetim altına alarak tek gerçeklik gibi kendini sunmaya başlar (Zijderveld, 2010: 18). Esasında toplumumuzda, kesin inançlılığı üreten ve adeta bir kültür gibi kuşaktan kuşağa aktaran birçok klişeler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en çok dikkat çeken ve referans verilen kesin inançlardan birisi, herhangi bir etnik yapıyı küçük düşüren, alay eden veya değersiz gösteren inançlardır. Deyim ve atasözleriyle de desteklenen bu inançlar, bilinçaltına yerleştirilen kültürel kodlar üzerine inşa edilerek bir toplumsal hafızayı oluşturur. Toplumumuzda Türk, Kürt, Arap, Roman ve diğer etnik yapılar için ifade edilen ve toplumsal kutuplaşmayı, ayrıştırmayı körükleyici etnik milliyetçi bir söylemi kuşanan zihniyet, kesin inançlılığına meşruiyet bulma çabasıdadır. Bu kimseler için ait olduğu etnik yapı, diğerlerinden üstün ve seçilmiştir. Ayrıca diğer etnik unsurların bir ihanet içerisinde olduğu inancı ya da korkusu hakimdir (Bkz. Can, 2015: 338-344). Bu durum, aynı zamanda ulus-devlet yapısının ürettiği kesin inançlılığın da en bariz örneklerindendir. Tarihi, dili, coğrafyayı, dini ve hatta yaşam biçimini düzenleyen her ulus-devlet; meşruiyetini yeniden ürettiği "hayali cemaatler"ın sınırlarıyla çevrelemiştir (Bkz. Anderson, 2007). Cemaatin müritleri için devlet, benliğinden daha değerli ve daha kutsaldır. Varlığını kendi milleti ve vatani için armağan etme düsturu, bilindiği üzere Fransız Devrimi'yle birlikte "vatandaş" olma misyonuyla iç içe geçmiş bir nosyondur. Hoffer'ın da dikkat çektiği gibi Fransız Devrimi'nden sonra 1792 yılında parlamento, Fransa'nın dört bir yanına "Vatandaşlar, vatan için doğar, vatan için yaşar ve vatan için ölür" ibaresini taşıyan anıtlar dikilmesi için kararname çıkartmıştı (Hoffer, 2011: 28). Dolayısıyla ulus-devlet düşüncesinin üretmeyi hedeflediği vatandaş tipi, aynı zamanda da kesin inançlı bir tiptir.

Toplumdaki hakim düşünce, kesin inançlılar için temel referanslardan biridir. Etnik unsurun yanı sıra din, mezhep, aidiyet, kimlik, meslek, ideoloji ve daha birçok husus, kesin inançlıların malzemesi olabilmektedir. Söz gelimi din veya mezhep konusuyla alakalı olarak ve bugünün güncel konularından da olan İslamafobia meselesi, aslında kesin inançlılığın bir yansımasıdır. Bilindiği üzere 11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere yapılan saldırılar sonrasında, tüm dünyada İslam'a ve müslümanlara yönelik nefret artmaya başladı. Bu nefret bazı ülkelerde müslümanlara yöneltilen fiziksel ve psikolojik şiddet şeklinde kendini gösterirken aynı zamanda müslümanlarla ilgili önyargıya dayalı güçlü bir inancın oluşmasını da tetikledi. İslam'ın ve müslümanların potansiyel terörist olarak görülmesiyle, Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da yaşayan müslümanlar, toplumun gözünde ötekileştirilen ve ayrımcılığa (discrimination) tabi tutulan kişiler haline geldi. Günümüzde İslamafobia'yı besleyen ve güçlü bir şekilde sürekliliğini sağlayan bir diğer durum ise, iç savaşla birlikte Suriye'de ortaya çıkan, Irak ve bazı Afrika ülkelerinde de varlığını hissettiren IŞİD terör örgütünün uygulamalarıdır. İslam dini adına cinayetler işleyen ve infazları sanal ağlarda paylaşarak dünyaya servis eden bu örgüt, Hristiyan Batı'nın "İslamafobia" yangınına, adeta benzin dökmektedir. Böylelikle her Suriyeli mülteci, Avrupa toplumları nazarında potansiyel bir terör üyesi olarak görüldüğü için, sığınmacı olarak kabul edilmemektedirler. Müslümanlara yönelik bu inanç, Batı toplumlarında her geçen gün keskinleşmekte ve çokkültürlülüğe dayalı bir arada yaşama düşüncesine de ciddi zararlar vermektedir.

İnsanlar bir ırkı, ulusu, mezhebi, grubu, topluluğu veya aidiyeti, onun en kötü üyelerine bakarak değerlendirmeye yatkındırlar (Hoffer, 2011: 32). Bu değerlendirmeler zamanla toplumsal bir damgalamaya dönüşür. Damgalama; bir sosyal yapının, kötü şöhretli kişilerinin genellenmesiyle tedavüle konulur.† Bu

† Damga (stigma), Erving Goffman tarafından ele alınan bir konudur. Goffman damgayı, bireye itibarsızlaştırılmış bir sıfatın yüklenilmesi olarak tasvir eder. Ayrıca damganın üç farklı tipinden bahseder Goffman. İlki, bedenin korkunçlukları yani bedenin fiziki deformasyonları üzerinden gerçekleştirilen damgalama. Herhangi bir uzvun hasarlı olması ya da olmaması gibi, normal bedenlerden farklı durumda olma hali: Bedensel engel, körlük, sağırılık, ahrazlık, kekemelik, hayatını temelden etkileyen hastalıklar vs. bu damga tipine örnek olarak gösterilebilir. İkinci olarak, zayıf

genellemelerden bazı meslekler, ünsiyetler, topluluklar ve diğer gruplar da nasibini almaktadır. Esasında bu türden kesin inançlılığın toplumumuzda öteden beri var olduğu ve hatta bir kültüre dahi dönüştüğü söylenebilir. Örneğin ünsiyet üzerinden yapılan damgalamalar, bir tür kesin inançlılıktır da aynı zamanda: Sünniler, Aleviler, sağcılar-solcular, Ankaralılar, Trabzonlular, Adanalılar, Konyalılar, Karadenizliler, Doğulular, Batılılar, Yörükler, Türkler, Kürtler, Tatarlar, Çerkezler, dağlılar-ovalılar, köylüler, şehirliler, Galatasaraylılar, Fenerbahçeliler, Beşiktaşlılar, dinciler, gericiler, yerliler, hainler vb. Kuşkusuz bir cümlenin ya da yargının bu şekilde topyekun bir gruba veya topluluğa atfen başlaması, genellemeye dayalı bir inancı da ortaya koyar. Bu inanç ise, herhangi bir tecrübeye gerek duymaksızın davranışları belirleyen bir örüntüye dönüşür. Böylelikle kesin inançlı, herhangi bir aidiyet üzerinden tanımlanabilen unsurlar hakkında güçlü bir inanç besler. Bunlardan biriyle teşriki mesaisi olsa ve genel kabulün tersine izlenimler edinmiş olsa dahi, hakim kanaat ve inanç yönünde, kesin inançlılığını devam ettirir. Çünkü sözlü bir kültüre de dönüşen bu inançlılık, hem mikro hem de makro boyutlarıyla var olan ve toplumsal kutuplaşmaların egemen olduğu topluluk veya toplumlarda, kesin inançlıları diri tutan ve inancını besleyen değişmez itikatlardır. Esasında Türkiye'nin son elli yılına retrospektif açıdan bakıldığında, iç karışıklıkları ve çatışmaları tetikleyen rezervlerin damgalamaya dayalı bu aidiyetlerin olduğu görülür. Maraş Olayları, Madımak Otel, Gezi Olayları, Başbağlar Katliamı, Cumhuriyet Mitingleri, Kanlı Pazar, sağ-sol çatışmaları ve daha eklenebilecek birçok olayın aktörü olan kesin inançlılar, referanslarını ve meşruiyetini inançlarından almaktaydılar.

Kesin inançlılık, kitle hareketleriyle daha da keskinlik kazanan bir durumdur. Kuşkusuz kesin inançlılık hali, bir anda zuhur eden bir tutum olmamakla birlikte aniden de ortadan kaybolmaz. Aslında yukarıda temellendirmeye çalıştığımız husus, Hoffer'ın aksine, değişik düzeylerde olsa da birçok kişide kesin inançlılığın halihazırda var olduğudur. Kitle olayları ise, kesin inançlılığı daha da keskinleştirirken, kesin inançlıları da inancının gerçekleşiyor olduğuna iman ettirir. Bundan dolayı kitle hareketleri, kesin inançlıların asıl otağıdır. Güçlü bir tazyikle ortaya saçılan keskin duyguları azık edinen kesin inançlıların aktör olduğu kitlesel hareketler, yatağına sığmayan coşkun ırmaklar gibi önüne gelen engelleri yıkıp yeni yollar ve mecralar arama arzusunda. Bu kitle hareketlerinin müritleri ise, dünyanın değişmesi gerektiği inancıyla yanıp tutuşurlar. Dünyayı temelden değiştirme inancı, hayal kırıklığını kılcal damarlarına kadar hisseden kesin inançlılar için temel motivasyonu oluşturur. Çünkü bir kitle hareketi için "kesin inançlı" tipini üreten iki rezerv bulunur: hayal kırıklığı ve kanalizasyon (saptırma) (Hoffer, 2011: 8). Hayal kırıklığını sadece siyasal yönetim veya otoriteler karşısında umduğunu bulamamak olarak tarif etmek, kesin inançlıların doğru anlaşılmasını engeller. Hayal kırıklığı, yolunda gitmeyen ve değişmesi istenilen her şey hakkında üretilebilen bir duygudur. Kaldı ki insanlar; işleri aksadığında, engeller olduğunda ya da yolunda gitmeyen şeyler karşısında hayal kırıklığı yaşar ve dünyaya yeni bir düzen verilmesi gerektiğine inanır. Böylelikle gün geçtikçe biriken ve tazyik kazanan hayal kırıklığı, yeni duyguları yardıma çağırarak bu döngüden kurtulmak ister. Esasında bu duygular, kesin inançlıları da cezbeden, baştan çıkaran duygulardır. Hoffer'a göre bir kitle hareketi hayal kırıklığına uğramış kişiye ya benliğini değiştirme şansı verir ya da kişiliğinde kaynağı bulunmayan ancak amaç, övünme, güven, umut ve değer gibi hayatını devam ettirebilme motivasyonu sağlayan nitelikleri kazandırır (2011: 22). Dolayısıyla kitle hareketi içerisindeki hayal kırıklığı yaşayanlar, her iki durumda da bir hedefe kanalizasyon olmaya başlar. Burada kitle hareketlerinin sihirli bir dokunuşuna şahit olunur. Kesin inançlıların duygularını organize eden bu hareket, hayal kırıklığının yerine umudu koyar. Bundan dolayıdır ki kitle hareketleri, geleceğe dair bir umut inşa etmezse ve bu umut, büyük nimetler vaat eden öğeler barındırmazsa, hiçbir müridinin inancı güçlü olamaz (Hoffer, 2011: 18). Ayrıca umutla dolu olan kişinin hangi sınıftan olduğu da nihayetinde hiçbir anlam ifade etmez. Bunlar hevesli aydın, toprak için can atan çiftçi, para kazanma hırsı olan spekülör, sıradan bir işçi ya da makul düşünen tüccar veya sanayici olabilir. Şiarını büyük umutlara yaslayan kişilerin gözleri hiçbir şeyi görmez, mevcut düzeni yıkıp yerine yenisini getirmeyi nihai çözüm olarak görebilirler. Bundan dolayı devrimler, imtiyazdan mahrum işçiler tarafından yapılabildiği gibi burjuva ve elitlerden oluşan imtiyazlılar

iradeye sahip kişilerin işlediği yüz kızartıcı suçlar, toplumsal baskıya müstahak görülen eylemler veya doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve genel olarak ahlaksızlık olarak düşünülen bireysel karakter bozuklukları. Üçüncüsü ise, ırk, ulus ve din gibi etnolojik aidiyete sahip kişi veya kişiler için kullanılan damga (Bkz. Goffman, 2014: 33). Burada kullandığımız damgalama ise, daha çok üçüncü tip damganın konusunu oluşturmakta ve ayrıca bu tipin biraz daha kapsamını genişleterek aidiyet, ünsiyet ve kimlik üretilebilecek diğer unsurları da dahil etmektedir.

tarafından da yapılabilir (Hoffer, 2011: 19). O halde mevcut durumdan nefret etmeleri, gelecek için umutlu olmaları, dünyayı değiştirmek için istekli ve azimli olmaları, motivasyonunu sürekli diri tutmaları, belirli bir sosyal sınıf veya zümreye ait olmamaları ve fanatizme yaklaşan ateşli savunuculuğuyla kesin inançlılar, duyguları zirvede yaşayan ve tetikten bekleyen kişilerdir.

Kitle hareketlerinin omuzlayıcısı olan kesin inançlıların kendine özgü bazı nitelikleri, onları toplumda daha da görünür kılmaktadır. Bunlar içerisinde kesin inançlının bir tür tanrısallık yüklenimi, en fazla göze çarpan yönüdür. Kesin inançlı adeta kendini, Yunan mitolojisinde geçen, ateşi çalarak insanlığına veren ve böylelikle kendini insanlar için feda eden tanrı Prometheus gibi görür. “Kesin inanç adamı kendisini ayrıcalıklı, dünyaya nur saçmaya gelmiş bir kişi, uysal görünümlü bir savaşçı ve dünyanın mirasçısı olarak görme yanılgısına düşer. Kendi inancında olmayan onun için birer iblistir ve söylediklerini dinlemeyenler kahrolacaktır” (Hoffer, 2011: 114). Kesin inançlıların bu temel motivasyonu, hakikatin ve kurtuluşun sadece kendi inancıyla mümkün olacağına iman etmesinden kaynaklanır. Onların nazarında kendi inancına iman etmeyenler, yoldan çıkmış sapkınlardır. Bu yönleriyle kesin inançlılar, bir tür “aşırılığın peygamberliği”ni yürütürler. Her şey apaçık ortadayken, değişmesi gereken bir dünya varken diğer insanların kayıtsız kalması ve yanlarında saf tutmaması, kesin inançlıları daha da çok azgınlıştırır. Azgınlştıkça asabileşmekte ve diğerleri ise bunun neticesinde onların gazabından kurtulamamaktadır. Arkadaşları, akrabaları, hatta anne babaları dahi bu gazaptan nasibini alır. Çünkü bu öyle bir inançtır ki, egosantrizmle donanmış bir tür halifelik misyonunu kuşanır. Ebeveynlerinin kendilerini anlamaması, inancına ortak olmaması veya aynı yola baş koymaması durumunda kesin inançlılar, onların da tabir caizse helak olacağını düşünür. Bundan dolayı bu inanç, bir tür urvet’ül vuska (çok sağlam kulp, ip) olup, kurtuluşa ermek için kesinlikle sınırsız sarılınılması gereken bir iştir. Ne var ki Hoffer’ın da belirttiği üzere kesin inançlı, şaşırılmaz ve kesinlikle tereddüt etmez. Ayrıca kendi inancı, dünyanın bütün sorunlarının çözümü için sihirli bir değnek gibidir (2011: 93). Bu inanç; kaoslardan, düzensizliklerden, krizlerden, tufanlardan sağ çıkabilmek, düzliğe ayak basmak için adeta Nuh’un gemisi gibidir. Kesin inançlının idrakinde, bu kutsal davaya ulaşmak için kendi benliğinden, hayatından ve sevdiklerinden vazgeçmek, onun için bir düsturdur. Öyle ki bu inancın nihayete ermesi için, diğerlerinin hayatları da çok önemli değildir. Amaca ulaşmak için denenen yollar, şüphesiz onlar için mübahtır. Bu yollar bazen bir kitle hareketinin ya da bir liderin peşinden gitmekten, bazen de bir silahlı terör örgütünün militanı olmaktan ibaret olabilir.

Kesin inançlılık, gençlik döneminden itibaren insan hayatının birçok safhasında görülebilir. Hatta insan bu inancıyla hayatının sonuna kadar yaşayabilir. Ancak kesin inançlılığın gençlerde daha belirgin bir biçimde var olduğu söylenebilir. Çünkü gençler; delikanlıdırlar, keşfetmişlerdir, sorunların çözümleri onlara göre apaçık ortadadır, sorgulamaya gerek duymazlar, her şeyi bilebilirler ve güç sahibidirler. Kaldı ki Oscar Wilde’e atfen söylenilen “Her şeyi bilecek kadar genç değilim” ifadesi, esasında gençlerin kesin inançlılığına da vurgu yapar. Ne var ki her şeyi bildiğine iman etmek, başka bir yolun imkansızlığını savunmak, tek çarenin kendi hakikatleri doğrultusunda gerçekleşeceğine inanmak, kesin inançlıların temel nitelikleri arasındadır. Gençler, bir şeyin ne şekilde sonuçlanacağıyla ilgilenir, o şeyin ne şekilde ve nasıl olacağı ise onların problemi değildir. Sürece değil, sonuca odaklanırlar. Dolayısıyla Hoffer’dan öğrendiğimize göre Hitler öncesi Almanya’da gençler, Komünist Parti’sine ya da Nazi partisine katılıp katılmayacaklarına çoğu zaman yazı-tura atarak karar vermişlerdir (2011: 26). Gençler için önemli olan; toplumun, ülkenin ya da dünyanın değişmesidir. Bu değiştirme inancında gençlerin azık ettiği duygu, aşırılık duygusudur. Kuşkusuz çeşitli siyasal ve sosyal hareketler ve inançlar arasında radikal politikalar güden hareketlerin birbirinden belirgin derecede farklılıkları olmasına rağmen bunları harekete geçiren temel motivasyon “aşırılık” duygusudur (Hoffer, 2011: 7). Diğer yandan aşırılık duygusunu besleyen rezerv duygulardan birinin de güvensizlik olduğu söylenebilir. Gençlere yönelik yapılan çalışmalarda, gençlerin toplumun diğer üyelerine kıyasla siyasal sistemlere, liderlere, hükümetlere ve siyasal topluma yönelik çok daha fazla siyasal güvensizlik beslediği anlaşılmaktadır (Bkz. Can, 2015: 278). Esasında Türkiye’deki ve diğer ülkelerdeki siyasi örgütlenme biçimi olan gençlik hareketlerinin de, bu siyasal güvensizlik ve aşırılık duygularından beslendiği iddia edilebilir. Çünkü inanılmaktadır ki topluma ve hatta dünyaya bir nizam verme tutkusunu, gençlerin dinamizminden ve kesin inançlılığından neşet edecektir.

Kitle hareketlerinde veya bir öğretiyeye dayalı toplumsal hareketlerde liderler, hem birer kesin inançlı olmaları hem de taraftarlarının ya da üyelerinin kesin inançlılığına ilham olmaları ve onları motive etmeleri

nedeniyle ayrı bir önem arz eder. Dünyayı değiştirme misyonunu miras alan kesin inançlılık, sadece liderlerde değil topluma ilişkin teoriler üreten filozoflarda da karşılaşılabilen bir tutumdur. Feuerbach üzerine tezlerin on birincisinde Marx, filozofların dünyayı çeşitli şekillerde yorumladığını, ancak gerçekte dünyanın değiştirilmesi gerektiğini öne sürmüştü (Bkz. Marx ve Engels, 1999: 10). Kaldı ki bir teoriyi sistematikleştiren, devletlere, uluslara, toplumlara ilham ve referans olan, devrimleri ve tarihte zorun rolünü savunan, dolayısıyla dünya tarihinin seyrini değiştiren bir aktör olarak Marx'ın "kesin inançlı" olmadığını kim iddia edebilir? Hoffer'a göre toplumun değişmesi için seferber olan kişiler, genellikle kendilerinde büyük bir güç olduğuna inanırlar. Bireyin mantığına ve sınırsız zekasının yüceliğine aşırı düzeyde iman etmiş Fransız devrimini yapan nesil, yeni bir dünya inşa etme cesaretine kapılan ve Marksist teorinin her şeye muktedir olduğu düşüncesini kılcal damarlarına kadar teneffüs etmiş Lenin ve Bolşevikler, savaş ve propaganda tekniğiyle Almanya'yı yenilmez yapma ateşiyle tutuşan Hitler ve Naziler, kesin inançlılar olarak tarihte yerlerini almaktadırlar (2011: 16-17). Bunun yanı sıra kitleleri harekete geçiren liderler, bir toplumsal hareket olarak örgütlenen dini hareketlerin liderleri ve bir ideoloji ve misyon dahilinde siyaset yapan siyasi liderler, kesin inançlı müritlere ihtiyaç duyarlar. Çünkü bir araya gelen canlıların doğasında, kendi aralarından bir lider/önder seçme güdüsü bulunur. Meşhur "Kitleler Psikolojisi" kitabının yazarı Gustave Le Bon'a göre "canlı varlıklardan birkaçı bir araya gelir gelmez, bunlar ister hayvan ister insan kalabalığı olsun, içgüdüsel olarak bunlar bir önderin, egemenliği altına girerler. İnsan topluluklarında önderler, büyük bir rol oynarlar. Onun iradesi, düşüncelerin gerçekleştiği ve olduğu bir kaynak olur. Kitle, çobanından vazgeçmeyen bir sürüdür" (1997: 106). Kitle hareketlerinin önderlerindeki kesin inançlılık, kitleye de sirayet eder. Kaldı ki bu önderler, kitlelerde inanç oluşturmaya sağlayan kişilerdir. Le Bon'a (1997: 107) göre önderlerin rolü; gerek dinsel, gerek politik, gerekse de toplumsal inancı meydana getirme şeklinde tezahür eder. Ayrıca bu liderler; büyük bir kalkışma ya da bir düşünce ve bir kişi için de inanç meydana getirmeyi amaçlayabilirler.

Toplumsal hareketler, yapısal ve ortaya çıkışları bağlamında değerlendirildiğinde kuşkusuz kitle hareketlerinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla bu iki hareketin ürettiği kesin inançlı tipi de birbirinden ayırır. Kitle hareketleri, kesin inançlılar bakımından oldukça mümbit olmasına karşın toplumsal hareketlerin kesin inançlıları, hareketin misyonuna ve öğretisine radikal biçimde itikat edenlerle sınırlıdır. Ayrıca toplumsal hareketler oluş bakımından uzun soluklu ve rasyonel bir yapı olduğundan dolayı kesin inançlılık, kişilere ve dönemlere göre değişkenlik gösterebilir. Bunun yanı sıra toplumsal hareketlerdeki kesin inançlılık düzeyinin de, üyelerinin bu harekete yönelik ciddi tehdit algılamalarına göre artış gösterdiği söylenebilir. Bir dini hareket olarak ortaya çıkan, zamanla bu dinsel motivasyonla birlikte bir toplumsal harekete evrilmiş ve son tahlilde de bir terör örgütüne dönüşen FETÖ/PDY yapılanmasının, tümüyle bir kesin inançlılar deposu olduğu ortaya çıkmıştır. Yaklaşık beş yıldan bu yana değişik biçimlerde ve tonlarda siyasal iktidarla kavgalı olan bu yapının, 2013 yılında Türkiye'de patlak veren 17-25 Aralık Olaylarıyla iyiden iyiye ifşa olması ve 15 Temmuz 2016 gecesi seçilmiş siyasal iradeye yönelik bir darbe teşebbüsünde bulunması, dinsel bir toplumsal hareket gibi görünen bu yapının, esasında üyelerinin hızlı bir biçimde kesin inançlılara ve bu yapının da bir dini sosyal hareket olmanın çok ötesinde bir terör örgütüne dönüştüğünü ortaya koymuştur. Özellikle toplumda uysal, sessiz sakin, vasat bir vatandaş, aşırılık duygusundan uzak ve meydanlara inmeyen kişiler olarak bilinen bu kişilerin, bir anda kesin inançlılara dönüşmesi, toplumun da şaşkınlıkla izlediği bir durum olmuştur. Kuşkusuz bu kesin inançlılıkta, liderinin etkisi ve lidere olan bağlılığın da hayati bir önemi bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, gerek dinsel gerekse de siyasal ve toplumsal hareketlerde lider, bir sosyal sermaye değeri taşır ve üyelerinin etrafında sıkıca kenetlenmesini sağlar (Bkz. Can, 2015: 171). Liderin direktifleri, üyeleri için adeta kutsal bir mesaj gibi algılanır ve uygulamaya konur. Hoffer'a göre de başarılı bir liderin en önemli niteliklerinden biri, üyelerinin muazzam ve eşsiz bir görevi yerine getirdiklerine dair bir hayali yaratmak ve böylelikle ölmenin ve öldürmenin acı gerçeğini kamufle etmektir (2011: 76). Kaldı ki eğitim, yaş, cinsiyet, gelir düzeyi vs. lidere olan bağlılığın düzeyi konusunda farklılık gösteren değişkenler olmayabilir. Lidere, bir üniversite profesörü, aynı harekete üye bir inşaat işçisinden daha çok bağlı olabilir. Çünkü inançlılık ve hatta kesin inançlılık, entelektüel çabadan farklı bir şeydir. Öyle ki gerek 15 Temmuz darbe teşebbüsü esnasında görevli yüksek rütbeli askerlerin gerekse de bu yapıya mensup vali, kaymakam, emniyet müdürü, öğretim üyesi, yazar, avukat, öğretmen ve daha birçok meslek grubunda olanların pozitivist bir eğitim sürecinden geçtiği ve

Türkiye’deki bu eğitim kurumlarının en üst kademelerinden mezun olduğu düşünülürse, kesin inançlılığın eğitim düzeyiyle birebir ilişkili olmadığı da açığa çıkmaktadır. Le Bon’un da işaret ettiği gibi; ünlü bir matematikçi ile sıradan bir kunduracı arasında entelektüel açıdan uçurumlar bulunabilir. Ancak ahlak ve inanç bakımından ya aralarında hiçbir fark yoktur, varsa da çok azdır (1997: 24-25).

Kitle hareketleri, kesin inançlıların omzunda yükselir. Kitle hareketlerindeki kesin inançlılar, örgütlenmiş bir öğretinin ya da ideolojinin taraftarı değildir. Kesin inançlı; kalkışmaların, ayaklanmaların, isyanların, baskınların her an hazır ve nazır adamıdır. Le Bon’un da ifade ettiği gibi, bu yönüyle kitlelerde kesin inançlıların devrimci içgüdülerinin güçlü olduğunu zannetmek, kitle psikolojisini bilmemek veya anlamamak anlamına da gelir (Le Bon, 1997: 49). Ne var ki kitle hareketinde yer alanlar, toplumun kaygısını duyduğu konularda, ortak bir refleksi aniden geliştirebilir. Bu konular bazen bir rozet, bir bayrak, bir namus, bir fikir, bir efsane vs. olabilir. İnsanların buna benzer şeyler uğrunda ölmeyi göze almaları ise, tümüyle anlamsız bir davranış değildir (Hoffer, 2011: 88). Türkiye’de 2013 yılı mayıs ayının son günlerinde başlayan, yaklaşık bir ay yoğun şekilde yaşanan sokak olaylarıyla ülkenin gündeminden düşmeyen Gezi Olayları, kitle hareketine ve kesin inançlılar geçidine sahne olmuştur. 27 Mayıs akşamında Gezi Parkı’ndaki beş ağacın yerinden sökülmesiyle başlayan ve sonrasında elli kişilik bir grubun parka çadır kurmasıyla devam eden direniş, sonrasında büyük bir infial oluşturarak günlerce süren bir kitle hareketine dönüştü. Türkiye’nin ve siyasal iktidarın hiç ummadığı düzeyde bir direnişe dönüşen bu kalkışma, pek çok araştırmaya ve değerlendirmeye de konu oldu.[‡] Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu, pek çok inanç, ideoloji, düşünce, siyasi parti ve sivil toplum örgütlerinden ve halihazırda birbirleriyle anlaşamayacak derecede fikir ayrılığına sahip gruplardan oluşan bu kitle hareketi, bir bedene bürünerek “gezi ruhu” olarak adlandırılan bir kimlik ve aidiyet inşa etti. Hoffer’ın kitle hareketi için sarf ettiği “ortak nefret, en uyumsuz unsurları bile birleştirir” (2011: 105) iddiası, gezi kalkışmasında daha fazla görünür oldu. Öyle ki Gezi Olayları, bir yandan kendini İslamcı olarak tanımlayanların Gezi Parkı’nda saf tutarak namaz kılmalarına, bir yandan Cumhuriyet’in kurucu ve meşru lideri olan M. Kemal’in ve Cumhuriyet’i yıkmaya çalışan, resmi ideolojiye karşı bayrak açan ve bunu terör vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışan PKK’nın kurucu lideri Abdullah Öcalan’ın posterlerinin yan yana geldiklerine, diğer yandan da LGBT gibi sapkın hareketlerin aktif olarak destek verdiklerine şahitlik etmiştir. Dolayısıyla Gezi Olayları, Erdoğan ve hükümetini hedefe koyan ve bu düşmanlığı adeta bir sosyal sermayeyle birlikte kitle hareketine dönüştürme biçiminde örgütlenmiştir. Erdoğan’ı ve hükümetini devirmek gibi bir misyona evrilen bu olaylar, hükümetin düşmesini ve Erdoğan’ın gitmesini isteyen kesin inançlıların bir araya geldiği ve çoğunluğunu oluşturduğu bir hareket olmuştur. Bir ünlünün Twitter’da attığı “Mesele sadece Gezi Parkı değil arkadaş, sen hala anlamadın mı? Hadi gel” mesajı, asıl meselenin iktidara yönelik bir kitle hareketlenmesi olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Diğer yandan, yukarıda da bahsedildiği üzere, kitle hareketindeki kesin inançlıların mevcut durumdan rahatsız olup düzeni veya dünyayı değiştirme isteği Gezi Olayları’ndaki bir sloganla da görünür olmuştur: “Kahrolsun bazı şeyler”. Bu slogan, genel olarak gidişattan memnun olunmadığını ve değişmesi gerektiğini dillendirdiği gibi, aslında adı tam olarak konulmasa da her şeyiyle muhalif olduğunu ifade eder. Dolayısıyla kesin inançlılar, sürece değil sonuca odaklanırlar ve hakikat, var olanın değiştirilmesiyle neşvü nema bulacaktır.

[‡] Toplumsal hareketler, enformasyon ve sosyal ağlar gibi çalışmalarıyla tanınan Manuel Castells, Gezi Olayları’nı “İsyen ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler” adlı kitabının sonsöz bölümünde ele almıştır (Bkz. Castells, 2013: 301-304). Dört sayfalık kitabın sonuç bölümünün neredeyse tümünü Gezi Parkı’na ayıran Castells, daha çok subjektif bir yöntemle bu olayları değerlendirmiş ve Gezi kalkışmasına masum bir nitelik atfetmiştir. Castells’in “Genç insanlar aylar boyunca, aslında tekinsiz olan bu mekanı kendi kamusal alanına çevirdi: Şarkılar, müzik, sanat, siyasi tartışmalar, sevgi, dostluk... insanın olmak isteyeceği bir yer, hayal ettiği bir yer” (2013: 301) şeklindeki ifadesi, bu kalkışmayı “idealize edilen” ve ütöpik bir devrimci tahayyülüyle konuyu değerlendiren bir formattadır. Bunun yanı sıra Castells, R. Tayyip Erdoğan’ı ve hükümeti ise, bu süreçte diktatörce davranan, burjuvalarla ve kapitalist sistemle kol kola giden otoriteler olarak tasvir etmektedir. Erdoğan hükümetinin facebook ve twitter’a sınırlandırma getirmesini, özgürlüğü engellediğini ileri süren Castells, hükümetin “otoritesini ortaya koymak, emlak spekülörlere verdikleri sözü tutmak için, birkaç ağacı ortadan kaldırmaya” (2013: 302) kararlılık gösterdiğini ileri sürer. Dolayısıyla Castells’in tespitlerinin bir yönüyle gerçeği yansıttığını ve fakat tümüyle gerçekleri ortaya koymadığı aşikardır.

Kitle hareketlerinin kesin inançlıları, hedefe ulaşmayı kutsal bir görev olarak telakki ederler. Bu hareketlere katılmayanlar ise, kesin inançlıların yargılarında kutsal amacı olmayanlardır. Hoffer'a göre onların nazarında bu kişiler, karaktersiz ve temelsiz kişilerdir. Ancak birbirlerinden korkunç derecede nefret ettikleri ve birbirlerini boğazlamaya hazır oldukları halde farklı ideolojilere ve hareketlere mensup kesin inanç adamları, birbirlerinin gücüne ve inancına karşı ise saygı duyarlar (2011: 176-177). Gezi Olayları'nda farklı ve temelden birbirine zıt düşünce, ideoloji ve örgütlenmelerin bir arada olmaları ve birbirlerine saygı duyarak nihai hedefe yönelmeleri, aslında kesin inançlılığın "kitabında" olan bir kuraldır. Bir diğer husus, Gezi'ye katılanların % 80'inin 17-35 yaş arasında olmaları, % 77,3'nün lise ve üstü eğitim düzeyine sahip olmaları, % 93,6'sının hiçbir siyasi parti ve sivil toplum örgütüne üye olmamaları ve sade vatandaş olmaları ve % 44,4'ünün ise ilk defa protestoya katılmaları (Bkz. KONDA, 2014), "Gezi ruhu"nu taşıyan kesin inançlıların profillerine yönelik ayrı bir merak uyandırmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu kitle hareketine katılan kesin inançlıların, toplumun, iktidarın veya yaygın teamüllerin dışında konumlanmış kişilerden oluştuğudur. Bu kişiler, kendilerini toplumun dışladığı ya da bir kenara ittiği motivasyonuyla hareket ederler. Dolayısıyla Gezi Olayları ve bu olayların kesin inançlıları, bu kalkışmayı bir kitle hareketine dönüştüren, çoğu eğitilmiş, neredeyse yarısı ilk defa protestoya katılan, tamamına yakını hiçbir siyasi oluşuma üye olmayan ve siyasal mekanizmalara karşı büyük bir nefret besleyen bireylerden müteşekkildir. Kitle hareketleri bağlamında bu hareketin anatomisini çıkartmak ise, aslında kesin inançlıların varlığını ortaya çıkartması bakımından oldukça önemlidir.

Sonuç

İnançlar; düşünüşün, davranışın, harekete geçmenin ve değiştirme ve dönüştürmenin hem rezervi hem de temel motivasyonudur. Kişinin sahip olduğu inancın dozu ne düzeyde ise, eylemlerin tarafsızlığı, fanatikliği ve ateşliliği de o seviyededir. Bu çalışmada hem bireysel hem kitlesel hem de toplumsal harekette görünümünün ele alındığı kesin inançlılar; aslında gündelik yaşamımızda ya da uzak-yakın sosyal çevremizde az çok muhatap olduğumuz, müşahade ettiğimiz veya da inanç aktarımına maruz kaldığımız ve bizzatı içinde yaşadığımız toplumun renklerinden biridir. Bu kişi bazen eşimiz, amcamız, bazen iş arkadaşımız, komşumuz bazen de öğretmenimiz ya da öğrencimiz olabilmektedir. Belki de bu kesin inançlı; kitle hareketine aday, fakat "ummadığın taş, baş yarar" atasözüne uygun bir karaktere sahip olan, sessiz sakın ve farkında olmadığımız kişilikler de olabilir. Dolayısıyla bir toplumsal tip olarak kesin inançlılar, toplumun çoğunluğunu ilgilendiren, daha çok sosyal ve siyasal sorunların, fikir ayrılıklarının ve kutuplaşmaların olduğu dönemlerde beden kazansalar da; eğitim düzeyine, cinsiyete, medeni duruma ve sosyo-ekonomik durum gibi bağımsız değişkenlere bağlı kalmaksızın yaşamın her alanında varlıklarını hissettirirler. Böylelikle kesin inançlılar, tahayyüllerindeki gerçekliği inşa etmek için, yanılmaz sandıkları inançlarının müridi olmayı da gönüllü olarak sürdürmektedirler.

Kaynakça

- Akın, Mahmut H., (2013), Siyasallığın Toplumsal İnşası Siyasal Toplumsallaşma, Konya: Çizgi
- Anderson, Benedict, (2007), Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökeni Ve Yayılması, Çev. İ. Savaşır, İstanbul: Metis Yay.
- Arendt, Hannah, (1994), İnsanlık Durumu, Çev. Bahadır S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları
- Aydemir, M. Ali, (2014), "Sosyal Alanın Tipleştirilmesi: Toplumsal Tipler", Sosyoloji Divanı, 3:9-12.
- Baker, Ulus, (2012), Kanaatlerden İmajlara/Duygular Sosyolojisine Doğru, 2. Baskı, Çev. H. Abuşoğlu, İstanbul: Birikim Yay.
- Can, İslam, (2015), Türkiye'de Siyasal Güven (Liderler Kurumlar Süreçler), İstanbul: Açılım Kitap
- Castells, Manuel, (2013), İsyan Ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler, Çev. E. Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Cevizci, Ahmet, (2002), "İnanç Maddesi", Felsefe Sözlüğü, 5. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Goffman, Erving, (2014), Damga/Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnash, Ankara: Heretik Yayınları
- Halilov, Salahaddin, (2014), "İnanç Ve İdrak", Özne, Güz 2014 (21. Kitap), Ss. 123-132.
- Hoffer, Eric, (2011), Kesin İnançlılar, 3. Baskı, Çev. E. Günur, İstanbul: Plato Film Yay.

- Konda, (2014), Gezi Raporu, 'Toplumun 'Gezi Parkı Olayları' Algısı/Gezi Parkındakiler Kimlerdi?', [Http://www.konda.com.tr/tr/Raporlar/Konda_Geziraporu2014.Pdf](http://www.konda.com.tr/tr/Raporlar/Konda_Geziraporu2014.Pdf), Erş. Tar. 20.04.2016
- Le Bon, Gustave, (1997), Kitleler Psikolojisi, Haz. Y. Ender, İstanbul: Hayat Yayınları
- Lyotard, J. F., (2000), Postmodern Durum, Çev. A. Çiğdem, Ankara: Vadi Yayınları
- Marks, K.; Engels, F., (1999), Alman İdeolojisi (Feuerbach), 3. Baskı, Ankara: Sol Yayınları
- Ok, Üzeyir, (2007), İnanç Psikolojisi, Ankara: İlahiyat Yayınları
- Simmel, Georg, (2009), Bireysellik Ve Kültür, Çev. T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları
- Ulutaş, Ejder, (2016), Kanaat Önderi, İstanbul: Açılım Kitap
- Zijderveld, Anton C., (2010), Klişelerin Diktatörlüğü, Çev. K. Canatan, İstanbul: Açılım Kitap
- [Http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0nan%C3%87](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0nan%C3%87), Erş. Tar. 21.04.2016